

Poljoprivreda i stručnjaci za političke nauke*

Prof. dr Rudolf Bičanić

Kakvi god bili motivi koje slijedi ili interesi kojima služi ljudska je akcija u poljoprivrednoj politici, kao i na svakom drugom polju društvene aktivnosti, podložna četirima glavnim vrstama ograničenja: tehnološkom, ekonomskom, socijalnom i političkom.

Tehnološko ograničenje dolazi do izražaja kad se odgovara na pitanje: da li se nešto uopće može učiniti? Da li je neka akcija moguća pod uvjetima našeg znanja koje smo sakupili u prirodnim i tehničkim znanostima. Da li se postojeća sredstva mogu upotrijebiti da se postigne željeni cilj?

Ekonomska ograničenja postavljaju pitanja: da li se akcija isplati? Do koje je mjere neka akcija više poželjna nego druga na liniji troškova i dobiti?

Socijalna ograničenja zaključuju akciju pitanjem: da li je akcija prihvatljiva sa stajališta održanja društvene okoline u kojoj se vrši? Jer nijedna akcija ne može se vršiti u društvenom vakuumu.

Politička ograničenja odnose se na pitanje da li je akcija u skladu sa željama onih koji drže u rukama političku moć, tj. kako će se ta akcija odraziti na postojeću strukturu moći? Da li će jačati ili slabiti?

Na tehnološka pitanja moraju odgovoriti učenjaci koji se bave prirodnim naukama i tehnologijom, čija se akcija sve više širi na razna područja. Ekonomisti rade na ekonomskim pitanjima i teže da optimiziraju dobit. Socijalna akcija odnosi se na sve one koji postavljaju problem ideološkog, vjerskog, pravnog ili filozofskog vrednovanja, koja kontrahira, ili proširuje ili suzuje područje socijalnih akcija. Politička pitanja pripadaju političkim učenjacima koji ispituju strukturu moći i način kako ona utječe na ljudske odnose.

Red tih ograničenja, njihova veličina, smjer i oštrina može varirati, ali njihov kombinirani učinak svuda je prisutan. Učenjaci prirodnih nauka, ekonomisti, sociolozi i učenjaci političkih nauka, svi oni mogu studirati međusobno miješanje utjecaja, domašaj do kojeg se ti utjecaji zamjenjuju, sukobe koji nastaju, prebacivanje ili kompletiranje jednih ili drugih akcija. Predmet njihovog

* Ovaj je članak referat autora podnesen na Trinaestom međunarodnom kongresu agrarnih ekonomista u Sydneyu od 21—31. kolovoza 1967.

Osnovna tema toga kongresa bila je *Ekonomisti i poljoprivrednici u svijetu koji se naglo mijenja*. Tu su temu obrađivala četiri glavna referata sa stajališta prirodnih, socioloških, ekonomskih i političkih nauka. Ovaj se referat odnosi na političke nauke, a objavljen je također u »International Journal of Agrarian Affairs«, Oxford, svibanj 1967, str. 157—182, pod naslovom *Agriculture and the Political Scientist*.

ispitivanja je jedan te isti, ali namjera koju oni provode u istraživanju ovisi o zakonima i načelima odnosnih znanstvenih disciplina i zbog toga ih vodi do različitih zaključaka. Čiji je zadatak da integrira te zaključke i da nađe najbolji odgovor? Po našem mišljenju nema takvog rješenja u nauci koje bi moglo opravdati takve akcije koje bi bile iznad pristanka ljudi koji rade i koji treba da snose konačni rizik i podnose teret takvih akcija. U dilemi između ideološkog nametanja nekog velikog cilja i demokratskog traženje odobrenja od strane naroda mi se odlučujemo za ovo posljednje.

Naša je posebna zadaća u ovom radu da ispitamo specijalnu ulogu koju ima učenjak političkih nauka i koju može vršiti, i korisnu funkciju koju može razviti pridonoseći unapređenju položaja onih koji su aktivni proizvođači u poljoprivredi u današnjem svijetu koji se tako brzo mijenja.

Političke nauke relativno su mlade kao akademska disciplina. Proučavanje političkog ponašanja seže daleko natrag u povijest. Skup političkih doktrina koje se osnivaju na uopćenom ljudskom iskustvu već je utvrđen pred mnogo vremena. Ali tek u posljednje vrijeme razvila se politička nauka kao posebna društvena znanost, sagradila konzistentan sistem tražeći opće zakone političkog ponašanja, utvrđujući mjerila za mjerenje racionalnih iščekivanja u upoređenju s vjerojatnim rizicima kod predviđanja, i nastojeći da se kvantitativnim metodama mjere kompleksne političke aktivnosti.¹

Političke nauke bave se takvim predmetima kao što je struktura i raspodjela moći nad ljudima u društvu, socijalnim i ekonomskim podlogama te moći koje uvjetuju dugoročnu političku akciju, dugoročne ili kratkoročne promjene u smještaju, snazi i napetosti te moći. Oni ispituju operacione postupke i sredstva kojima ljudi rukovode kad donose političke odluke i koje utječu na vezu između njihovih uzroka i posljedica.²

S jedne nas strane ovdje zanima napose poljoprivreda, a s druge strane da bismo objasnili odnose moći mi se ograničavamo na javnu moć koja predstavlja potencijal za odlučujuće akcije, kao i na samu odlučujuću akciju koju vrši javna vlast, koja ima nesumnjivi monopol moći. Ta javna vlast ima sposobnost da utječe na akcije ljudi koji se bave poljoprivredom, služeći se prijetnjom strogih negativnih posljedica ako se ljudi ne prilagode namjeravanoj politici.³

Dakle faktor koji vrši utjecaj na poljoprivrednike je opća državna vlast, a aktori koji su podložni tim utjecajima su poljoprivrednici. Drugim riječima, mi prvo ispitujuemo kakve promjene u poljoprivredi nastaju, i to u koje vrijeme,

¹ Neke suvremene knjige koje govore o općoj političkoj teoriji, a kojima smo se služili, jesu: R. Bendix i S. M. Lipset (urednici) *Class, Status and Power*; B. de Jouvenel, *The Pure Theory of Politics*; D. Lerner i H. D. Laswell, *The Policy Science*; Bert. F. Hoselitz, *A Readers' Guide to 'the Social Sciences*; R. A. Dahl i Charles E. Lindblom, *Politics, Economics, and Welfare*; Carl Friedrich, *Man and his Government*.

Sovijski izvori političke teorije osnivaju se na djelima Marxa, Engelsa i Lenjina i, za raniji period, Staljina. Kratak pregled može se naći u svakom udžbeniku Političke ekonomije, npr. N. A. Cagalov, *Kurs političeskoj ekonomii* Moskva 1963. Za sistematskiji prikaz vidi L. F. Iljičev, *Osnovi političeskih znanij*, 3. izd., Izdatelstvo političeskoj literatury, Moskva 1959, A. M. Birman, *Nekotori problemy nauki upravleniji narodnim hozjajstvom*, 2. izd. Izdatelstvo ekonomika, Moskva 1965.

Za Jugoslaviju vidi: *Politička misao*, Zagreb, 1964.

² »Moć se sastoji u vjerojatnosti da će se zadržati unutarnja struktura jednog od sistema koji se sukobljavaju tako da se on malo izmijeni ili se uopće ne izmijeni relevantno, uz cijenu da se dođe do relativno velikih modifikacija u strukturi onih sistema, s kojima se on sukobljuje... Politika... se sastoji od takve proizvodnje, upotrebe, raspodjele moći koja će biti kompatibilna s društvenom uključenošću ili rastom iznad samoga polja moći. Najveću snagu... ima takva socijalna grupa ili struktura koja može podnijeti najveće promjene, a da ne izgubi svoju koheziju u malom broju osnovnih odnosa, tako da može uključiti ostale uzorke i strukture u sebe, a da ne izgubi svoj identitet ili svoj kontinuirani kapacitet za rast.« Karl Deutsch, *Nationalism and social communication*, M. I. T. Press, 2. izd. Cambridge, 1966, str. 73, 74.

³ Laswell Kaplan, *Power and Society*, Yale Univ. Press, 1950. R. A. Dahl. *The Concept of Power*, »The Behavioral Science«, 1957, vol.

pod utjecajem djelovanja države, i to koje promjene djeluju u korist poljoprivrede, i zatim kakve promjene u društvu prouzrokuju to da država poduzima mjere koje poljoprivrednim producentima nameću neko ponašanje koje oni nisu namjeravali da slijede.

Naša smo istraživanja razvili u smjeru četiri idealna tipa poljoprivrednog razvoja, koji se mogu izdvojiti, izolirati i objasniti između velikoga mnoštva tipova poljoprivrede u različitim zemljama, na različitim stupnjevima razvoja i pod različitim društvenim i ekonomskim sistemima. (Vidi sinoptičku sliku!)

TIPOVI POLJOPRIVREDE

SINOPTIČKA SLIKA

Tipovi poljoprivrede	Poljoprivreda samodostatnosti	Tržišna poljoprivreda	Poduzetnička poljoprivreda	Ugovorna i planska poljoprivreda
Poljoprivredna politika pariteta	Zivotni paritet	Paritet cijena	Paritet dohodaka	Paritet tehnike
Promjene polj. stanovništva	Brz apsolutan porast Relativan pad	Apsolutna stagnacija Brz relativan pad	Apsolutan pad Relativan pad	Brz apsolutan pad Spor relativan pad
Maksimizacija proizvodnje	Po hektaru	Po utrošku	Po proizvodnoj jedinici	Po zaposlenom
Glavna uloga poljoprivrednika	Snabdjevač obitelji	Prodavalac proizvoda	Kapitalistički poduzetnik	Tehnički upravitelj
Glavni rizik	Prirodni rizik	Tržišni rizik	Financijski rizik	Rizik inovacije
Metoda optimalizacije	Troškovi — efektivnost	Troškovi — cijena	Troškovi — dobit	Troškovi — uspješnost
Donja kritična linija politike	Linija gladi	Linija pravedne cijene	Linija siromaštva	Linija tehničke zaostalosti
Gornja kritična linija politike	Linija razbacivanja	Linija maksimalne cijene	Linija preobilja	Linija tehničke razmetljivosti
Glavni instrument poreza	Glavarina, zemljarina	Porez na promet, trošarina, carina	Porez na dohodak	Društveni porez

Svjesni smo nepotpunosti takvih generalizacija, ali mi ćemo biti zadovoljni ako s pomoću njih bacimo barem neko svjetlo na probleme interdisciplinarnog istraživanja ekonomike, demografije, sociologije i političkih nauka.

Mi smo ispitivali položaj tih četiriju tipova poljoprivrede na liniji društvene međuzavisnosti kako se ona izražava u poljoprivrednoj politici koja traži životni paritet, paritet cijena, paritet dohodaka i tehnički paritet. Našli smo da su determinante te politike u prvome redu određene promjenama relativnog i apsolutnog broja stanovništva koje smo uzeli kao nezavisnu varijablu u četiri slučaja: 1) kad se poljoprivredno stanovništvo brzo uvećava u apsolutnom broju, a polagano pada u relativnom broju; 2) kad nastaje skoro potpuna stagnacija uvećanja apsolutnog broja poljoprivrednog stanovništva, a nastupaju brze promjene u relativnom broju poljoprivrednog stanovništva (za-

okret u stanovništvu); 3) kad to stanovništvo apsolutno i relativno opada i 4) kad je opadanje brzo u apsolutnom broju, a sporo u relativnom.

Mi smo nazvali ta četiri tipa poljoprivrede: poljoprivreda samodostatnosti, tržišna poljoprivreda, poduzetnička poljoprivreda i ugovorna ili planska poljoprivreda.⁴ Prva maksimizira proizvodnju po hektaru, druga proizvodnju po obujmu prodaje, treća po proizvodnoj jedinici i četvrta po čovjeku zaposlenom u poljoprivredi. Tim četirima tipovima odgovara uloga glave poljoprivredne proizvodne jedinice: u samodostatnoj obitelji pribavljača sredstava za život obitelji; u tržišnoj poljoprivredi to je uloga privrednika koji se bavi prodajom poljoprivrednih proizvoda; u poduzetničkoj poljoprivredi poljoprivrednog poduzetnika, a u ugovornoj ili planskoj poljoprivredi tehničkog upravitelja. Prvi se uglavnom mora boriti protiv prirodnih rizika, drugi protiv hirova tržišta, a treći protiv zamki u investicijama i četvrti protiv vrtloga tehničkog napretka. Mi ćemo detaljnije opisati razlike koje proizlaze iz različitih metoda, i kako se različito utvrđuje dobit u naša četiri tipa poljoprivrede. Iza toga ispitivat ćemo mjere države i to tražeći koje su odgovarajuće gornje i donje kritične linije poljoprivredne politike.

II

Posljednjih godina razmjerno je velik napredak učinjen u pokušajima da se u politici upotrebljavaju egzaktnije metode donošenja odluka nego što je to „prosta politička intuicija“, potaknuta emocijama ili „zdravim razumom“ koji se osniva na poznavanju ograničenog broja fakata ili čak na zreloom iskustvu sakupljenom iz prošlih postupaka. Savjet je najpotrebniji donosiocima odluka o poljoprivrednoj politici kad se radi o tom novom području političke analize, jer se nove metode služe postupcima koji traže specijalno tehničko znanje faktora koji utječu i elemenata koji stvaraju veze međuzavisnosti na kojima počiva moderno donošenje odluka. To je naročito polje istraživanja za specijalni tip visokokvalificiranog političkog učenjaka. I poljoprivreda se može služiti tim istraživanjem i ljudi koji su zainteresirani na tome, mogu postići mnoge koristi služeći se kvantitativnim metodama mjerenja dobitka i gubitka koji proizlaze iz poljoprivredne politike.⁵

To je od osobite važnosti u zemljama koje se nalaze na nižem stupnju razvoja jer je u njima opasnost od voluntarizma i samovolje osobito velika zbog toga što postoji mala međuzavisnost poljoprivrednih djelatnosti i zbog pomanjkanja političkih informacija kod donosilaca odluke.⁶

⁴ Onaj tip poljoprivrede, koji mi nazivamo poduzetničkim zovu neki industrijskom poljoprivredom, a čemu smo mi dali ime ugovorna ili planska poljoprivreda, neki nazivaju znanstvena poljoprivreda. Neki tržišnu poljoprivredu zovu trgovačkom (komercijalnom).

Za svrhe ovoga rada nismo smatrali potrebnim dalje povlačenje razlikovanja između ugovorne i planske poljoprivrede. Na tom stupnju apstrakcije u našoj sistematici pojmova zadovoljili smo se time da obje znače isključenje djelovanja mehanizma tržišta kao dominantnog mehanizma, prva privremeno, a druga trajno.

⁵ Sistemi programiranja imaju za cilj »da sređuju sve one bezbrojne programe i aktivnosti u ustanovama za narodnu obranu i da ih pregrupiraju u elemente nekog svrsishodnog programa tj. u integrirane kombinacije ljudi, opreme i instalacija čija se efektivnost može povezati jednim ... ciljem. To su osnovni blokovi građe kao i odluke koje odlučuju o razini procesa programiranja ... Kakav god bio program njegovi se elementi mjere u fizičkim jedinicama ... kao što i u financijskim jedinicama i tako oboje uključuje inpute i outpute, troškove i koristi. C. Hitch, *Economics for Defense*, University of California Press, 1966, str. 32.

Zaboravite sve što je rečeno o narodnoj obrani i čitajte umjesto toga: poljoprivredna politika i shvatit ćete da kompleksna aktivnost kao što je poljoprivredna politika ima pred sobom sličnu situaciju. Doista, ministarstvo poljoprivrede nalazi se između one 22 federalne ustanove Sjedinjenih Država u kojima će se morati ubuduće primjenjivati analiza troškova i dobiti.

⁶ »U slabije razvijenim ekonomijama problem informacija od kapitalnog je značenja zbog neadekvatnosti cijena ... pomanjkanja znanja o prirodnim izvorima, nedostatka stručnih istraživanja, slabog tehničkog znanja, teškoća da se utvrdi obujam ekonomskih jedinica i preferencija potrošača koje na-

Metode troškova i dobiti, odnosno metode operacijskih istraživanja mogu se sasvim dobro primijeniti na naša četiri tipa poljoprivredne politike.⁷ Postoji čitava familija takvih metoda. Mi ih razlikujemo četiri i to s obzirom na stupanj mjerljivosti, usmjerenost toka troškova u odnosu na dobiti i intencionalnost njihovog odnosa. Te četiri metode koje odgovaraju našim tipovima poljoprivrede su: metoda troškova i efektivnosti, troškova i cijena, troškova i dobiti, te troškova i uspješnosti.⁸

1. Kad se analizira politika *životnog* pariteta preporučamo da se upotrebljava metoda troškova — efektivnosti. Tu se radi o slučaju kad je političke mjere najmanje moguće svesti na neki zajednički nazivnik. Cilj akcije je da se zadovolji životno izdržavanje obitelji. To je cilj koji je tako predominantan da mjerenje troškova u novcu prestaje biti relevantno. Učinak se prosuđuje samo prema prirodnom efektu. Cilj se mjeri prema tome kako i u kojoj se mjeri održavanje obitelji može osigurati i to za koliko članova obitelji i kako se ta obitelj može održati na okupu. 2. Analiza troškova — cijena pripada tržišnom tipu poljoprivrede koji je klasičan tip tržišnih odnosa, a ti se svode na tržišne cijene i na troškove izražene novcem. Novac je zajednički nazivnik i dobit se računa kao profit tj. kao razlika između troškova i cijena. Ipak se mora naglasiti da je takav odnos linearan, a da se profit računa agregiranjem robnih odnosa. Cijene i troškovi se reduciraju na sadašnju vrijednost na tržištu, pod uvjetima imperfektne konkurencije. Socijalni troškovi i socijalne koristi nisu uzete u račun. 3. Metoda koja se upotrebljava u poduzetničkoj poljoprivredi je metoda odnosa troškova i dobiti. Ona uključuje čitav tok stvarnih i nestvarnih dobiti, koristi i vrijednosti uspoređenih ukupnim privatnim i društvenim troškovima učinjenim da se te koristi postignu. Oboje se mjeri novčanim izrazima izrečenim eksplicitno ili obračunatim kad se radi o naturalnim, nenovčanim elementima. Efekat se u cjelini mjeri uključujući nestvarne i sekundarne povezane učinke, koji se pridodavaju. Alternativne upotrebe i smjese kapitala različitih vrsta izabiru se tako da se uzimaju u račun njihovi operativni troškovi kroz čitav vijek trajanja kapitala. 4. Najpovoljnija metoda za kontraktnu i plansku poljoprivredu je analiza troškova i uspješnosti. Metoda uspješnosti uzima u račun naturalne i monetarne novčane indikacije koje se mjere na znanstveni način (npr. novčani troškovi po jedinici kalorija, sadržaj masti u mlijeku, životinjske bjelančevine u hrani, kapitalni koeficijent u investicijama itd.). Ona uključuje maksimalnu upotrebu specifičnih resursa uz minimalne troškove, a uštede koje se postizavaju ne smiju utjecati na izvršenje ciljeva, tj. da te ciljeve smanjuju. Takva povećanja uspješnosti djelovanja čine glavnu osnovu za uvećanje dohotka poljoprivrednika.

staju kod raspodjele većih i promjenljivih dohodaka. Sve to otežava praktičnu upotrebu troškova oportuniteti.« M. Kaser, *Analysis of Cost and Benefits in Social Programming, Problems and methods of Social Planning*, 1964, str. 52.

Zbog tih se poteškoća akcija ne može racionalizirati nego ostaje puna političkog voluntarizma koja završava u diktatorstvu da bi se ispravio voluntarizam ostalih ljudi vlastitim vrhunskim voluntarizmom — sve tako dugo dok se međusobnim ograničavanjem i protuograničavanjem jednog voluntarizma drugim u vlastitom interesu samoodržanja ne otvori put prema demokraciji.

⁷ Uveli smo razlikovanje izraza dobit i profit. Pod pojmom dobit razumijevamo svako uvećanje imovine ili dohotka stečeno u odnosu na ranije prethodno stanje. Pod profitom razumijevamo razliku između troškova i cijene postignute na tržištu.

⁸ »Usluge vlade obično se ne prodaju. Tržište i tržišne cijene nisu dobra mjera dobiti... Analiza odnosa dobiti i troškova pruža sistematski način mišljenja o problemima alokacije u državnoj upravi. Ona čini eksplicitnim pretpostavke koje su podloga brojkama budžeta, određuje koje se aktivnosti mogu izvršiti uspješnije u privatnim poduzećima, a koje se mogu organizirati na uspješniji način od strane vlade. Ta je analiza najuvjerljivija kad su uzrok i posljedica jasno povezani i kad se odnos dobiti prema troškovima može mjeriti. Ona ima zadatak da informira donosioce odluka o naporima koje valja učiniti i o učincima koji se moraju uzeti u obzir i zato služi kao pomoćno sredstvo kod donošenja odluka o politici i o budžetu.« Lester, *Manpower Planning in a Free Society*, Princeton University Press, 1966.

III

Kako promjene u politički egzogenoj sredini poljoprivrede utječu, prodiru i prožimlju političku sferu strukture moći? Mi se ograničujemo na studij utjecaja javne vlasti i državne uprave na poljoprivredu. Na tom području mi ćemo studirati slijedeća tri pitanja: a) tko su aktori koji primjenjuju upotrebu moći u poljoprivredi; b) kojim se sredstvima vrši ta upotreba; c) koji su ciljevi državne intervencije koja stavlja u akciju mehanizme izravnjanja i politiku pariteta? Ta politika pariteta je na granici između specifičnih, poljoprivrednih i općeprivrednih nepoljoprivrednih interesa.⁹

U kontekstu ovog rada ne smatra se da poljoprivredna politika ima drugu motivaciju negoli upotrebu moći s namjerom da se čine promjene u poljoprivredi i to sa ciljem da se održi neki postojeći društveni ili politički sistem. Ne bavimo se ovdje drugim motivima socijalne akcije, koji se odnose na preraspodjelu poljoprivrednih dobara i usluga, kao što je pomoć, transferi u obliku darova ili religiozne milostinje, moralnog milosrđa, humanitarne jednakosti ili nacionalne i klasne solidarnosti itd. Ostavljamo po strani i efekte spontanih tržišnih odnosa koji teže za maksimumom dobiti za kupce i prodavaoce roba. Također ne uzimamo u obzir niti takve ciljeve kao što je puna zaposlenost koja se postizava pomoću mehanizma firme koji je uslovljen poštivanjem tehnoloških normi (koeficijenata). Naša specijalna pažnja usredotočena je na redistributivni sistem države koji djeluje na poljoprivredna dobra i usluge, na prirodne izvore i dohodak i produkt kapitala, ljudski rad i tehnološko znanje.

1. Aktori

Aktori u državnom redistributivnom sistemu su političari i službenici državnih ustanova s jedne strane, a s druge strane ljudi koji se bave poljoprivrednom djelatnošću kao i oni čije se potrebe zadovoljavaju poljoprivrednim proizvodima.

a) Ti su aktori u asimetričnom položaju. Prvi upotrebljavaju moć da utječu na akciju drugih. Ovi posljednji prihvaćaju redistribuciju kad ona ide u njihovu korist, a bore se protiv nje kad im prouzrokuje gubitke i onda stavljaju u akciju snage suprotnog djelovanja.

b) Specifični je karakter te upotrebe moći u poljoprivredi u tome što se državna uprava sastoji od koncentriranog broja akatora koji imaju monopol moći, dok je na poljoprivrednoj strani broj akatora veoma velik i razasut na velikom prostoru. Zato je njihova moć difuzna.

c) Moć upotrebljena u poljoprivrednoj politici treba da prođe kroz nekoliko razina koncentracije koje daju mogućnosti za devijaciju i za iskrivljenja na liniji troškovi—dobit.

d) Sistem redistributivne uprave pretpostavlja stanoviti centar akcije koji raspodjeljuje dobra i usluge uzimajući ih od jedne socijalne grupe i dajući ih drugoj (dok lavlji dio zadržava za sebe). U monocentričnom sistemu koji se osniva na monopolu moći, takav centar djeluje a da ne postoji kontrola uspje-

⁹ »Mehanizmi izravnjanja su načini kojima se prisiljava akumulirana sredstva ili kapital da teku u kanale koji nisu nužno ekonomski ili proizvodni. Svako društvo ima neku vrstu mehanizma izravnjanja, ali u primitivnim i seljačkim ekonomijama mehanizmi uravnoteženja igraju osnovnu ulogu u sprečavanju da odskoče pojedinci ili specijalne društvene grupe.« Manning Nash, *Primitive and Peasant Economic Systems*, Chandler Publishing Co., San Francisco, 1966, str. 66. Opis nekih mehanizama nalazi se na str. 72—80.

šnosti njegove preraspodjele. Štaviše, rasipanje se može predočiti kao uspjeh ako postoji monopol informacija u rukama monocentra.¹⁰

Policentrični sistem može biti uspješniji u tom smislu što može uravnotežavati akciju jednog centra akcijom drugih centara i integrirati autoregulativne i autoorganizacione sisteme tako da se uspostavi poremećena ravnoteža. U stvari, umjesto jednostavnog mehaničkog ekvilibrija mi predlažemo da se nastoji postići homeostatski ekvilibrij. Naše iskustvo pokazuje da je integracija putem planiranja uspješnija i da prouzrokuje manje gubitaka nego centralizacija putem komande. Centralizacija nije nužno jednaka racionalizaciji.¹¹

Dakle, postoje ograničenja efektivnosti za redistributivni sistem države. U stvari, državna distribucija je znak neefektivnosti distribucije s pomoću drugih mehanizama.¹²

2. Sredstva

Metoda koja se upotrebljava u redistributivnom sistemu države je zapovijedanje umjesto potraživanje i zahtjev za pokoravanjem umjesto za zadovoljavanjem potreba, tj. za pokoravanjem državnim odredbama onda kad ponuda ne odgovara onim zahtjevima za zadovoljenjem potražnje, kako ih država priznaje.

Taj sistem preraspodjele djeluje po principu neekvivalentnosti razmijenjenih vrijednosti, što utječe na koncept pariteta.

S druge strane tu nema unilateralnih transfera (u tehničkom smislu, tj. prijenosa vrijednosti od jednog subjekta na drugi bez protučinidbe), kao što se to obično prikazuje, nego postoji recipročnost interesa koja je često više implicitna nego eksplicitna. Akcija države u graničnom slučaju pariteta poprima ulogu uravnoteživača (ekvilibratora) koji nekima daje što je drugima oduzeo. Njegova korisnost je u čuvanju odnosa snaga i u održavanju političke strukture. Pretpostavka tome je da država predstavlja interese društva. Ali je uvjerljivost efekata na obim stranama različita. Na strani države mnogo je lakše mjeriti efekat koji se može izraziti u novcu. S druge strane kako je korist od takve

¹⁰ »Aktor je podložan ograničenju kada stanje (upotreba dobara ili zadovoljenje) koje on efektivno želi postaje nemoguće ili kad postoji zapreka da takvo stanje postoji«. F. Perroux, *Economie et Société. Contrainte-Echange — Don*. Presses Universitaires de France, Paris 1960. str. 134. ss. Perroux razlikuje ograničenje zaprekama, ograničenje od strane protivnika i ograničenja putem javne vlasti koja ima monopol na bezuvjetna ograničenja. To ograničenje je limitirano, kao što i svi monopoli, potencijalnim suparnicima (u demokraciji postoje potencijalni suparnici koji mogu da zamjene vladajuću grupu); druga limitacija je ograničavanje i uzajamno protuograničenje od strane više od jednog centra za donošenje odluka.

¹¹ Postoje dva očito suprotna mišljenja o tome što je funkcija centra. »Redistributivni sistem razmjene je forma recipročnosti za političku i ekonomsku centričnost. Neka centralna ustanova sabire dobra i određuje vršenje usluga i onda ih raspoređuje između društvenih jedinica i osoba koje su ih tražile.

Redistributivna razmjena počiva na društvenoj diferencijaciji na nekoj osobini prestiža i moći prema jednakosti, ali djeluje tako da minimizira jaz između njih, da ograničuje upotrebu diferencijalne moći u društvu, i da čini jaz statusa više počasnim i ceremonijalnim nego li ekonomskim i političkim.« M. Nash, *Primitive and Peasant Economic Systems*, str. 32, 33.

Drugo stanovište izražava Perroux. »Preferencije aktora mogu se kombinirati u socijalni poredak, a da nije nužno stvarati diktaturu koja znači preferencije određene od strane neke centrale kao suprotnost preferencijama množine aktora. S pomoću ta dva pristupa čitav ekonomski poredak globalnog društva svih aktora i svih varijabli koje karakteriziraju njihov izbor, omogućuje da se teoretski odrede koja su ograničenja opravdana, a koja su postavljena kao zahtjev«. F. Perroux, *Economie et Société*, str. 142-3.

Naši pogledi na ulogu centra i policentričnost izraženi su u našoj knjizi *Problems of Planning East and West*, Institute of Social Studies, The Hague (Mouton) 1967. str. 82—100. Vidi također naš članak: *Socialism in a developed country*, Foreign Affairs, New York, srpanj 1966, str. 647-8.

¹² »U razvijеним се друштвима спонтане акције и реакције социјалних група могу pogodno upravljati i transformirati u kolektivne običaje i to prišteduje javnim vlastima veliki napor da postave ograničavanja. Kad se potrošači jako i inteligentno opiru neopravdanom povećanju cijena, kad proizvođači intenzivno konkuriraju jedan drugome, kad se radnici i poslodavci sporazumijevaju o nekoj formuli kojom vežu razinu cijena o produktivnost, onda država može intervenirati samo od vremena do vremena«. F. Perroux, op. cit. str. 140.

akcije preraspodjele iskazana u fizičkim dimenzijama, mnogo je teže utvrditi kolika je ta korist. To znači da je međusobni odnos tereta troškova i dobiti zamagljen.

3. Ciljevi

Postoje dvije linije pariteta koje određuju gornju i donju granicu državne intervencije u poljoprivredi putem sistema preraspodjele. Donja linija je ona gdje država intervenira služeći se državnom moći u cilju da prenese dobra i usluge iz drugih sektora u korist poljoprivrede. Dakle, poljoprivreda ovdje dobiva dobra i usluge po sadašnjoj vrijednosti u razmjenu za iščekivanja države, da će se ona (država) održati i postići dobit u budućnosti. Gornja linija pariteta je ona gdje država određuje resurse i usluge koji se uzimaju od poljoprivrednika u cilju da se raspodjele na nepoljoprivredne sektore.

Dakle, postoje dvije kritične linije pariteta.¹³ Mi ih zovemo kritičnim na donjoj razini, jer ona zahtijeva intervenciju države u cilju uspostavljanja poremećene ravnoteže, kad nema snage u poljoprivrednom sistemu samome da se vrati natrag na „normalu“, tj. gdje su vrlo blizu granice elasticiteta u fizičkom smislu. Ta se linija pojavljuje kod sva naša četiri tipa poljoprivrede, no u svakome drugačije, npr. kad glad prijeti stanovništvu da ga fizički iskorijeni, ili kad su škarje cijena tako nepovoljne za poljoprivredu da ozbiljno ugrožavaju nepoljoprivredno stanovništvo zbog smanjenja proizvodnje za tržište ili kada je dohodak u poljoprivredi tako nepovoljan da poljoprivredno stanovništvo (najkvalitetniji njegov dio) u velikom broju napušta poljoprivredu; ili kada je tehnička efikasnost postigla takvo stanje da je rad u poljoprivredi tako neuspješan i tako malo produktivan da se ne može uspoređivati po troškovima s ostalim sektorima i zemljama.

Gornja linija pariteta je utvrđena u poljoprivredi samodostatnosti kad postoji glad ili oskudica kod nepoljoprivrednog stanovništva; ili kada cijene poljoprivrednih proizvoda narastu do te razine da ugrožavaju kupovnu moć nepoljoprivrednog stanovništva ispod granice njegovog samoodržanja; ili kad nepoljoprivredni dohoci padaju u isto vrijeme kad umanjeni broj poljoprivrednih producenata postizava razinu obilja i šalje najveći dio svojih proizvoda preko monopolističkog tržišta. Linija tehničke razmetljivosti pokazuje se kad poljoprivredne investicije dosegnu stanje gdje ih stimuliraju drugi a ne ekonomski motivi, kao što su to simbol statusa individualnog ili kolektivnog značaja, politički favorizam, ili monopol vlasti.

Razmjerno je lakše ustanoviti donju liniju pariteta, s pomoću objektivnih standarda i naći zajedničko mjerilo. Ali ne može se reći slično za utvrđenje gornje linije pariteta. Tu političko donošenje odluka ima šire polje akcije protežući se od ekonomske nužnosti do samovolje političkih partija i raspodjele plijena. Prirodno je da se linije pariteta mijenjaju tokom vremena odgovarajući promijenjenim situacijama i razinama razvoja. Promjene nastupaju također i s promjenama političke moći. Ljudi su izmislili mnoge metode u cilju da se utvrde linije pariteta. Zahtjevi koji se postavljaju jesu da te linije trebaju predstavljati stanovite utvrđene vrijednosti jednake za sve, poljoprivrednike i nepoljoprivrednike tako da ih svi mogu prihvatiti takve kako se mijenjaju, ali samo u granicama političkog sistema.¹⁴ Takve vrijednosti treba da ljudi pri-

¹³ Usporedi različite definicije standarda i razine života u UN, *Report on International Definitions and Measurements of Standards and Levels of Living*, ožujak 1954, New York, str. 2.

¹⁴ UN, *Report on . . . Standards and Levels of Living*, str. 5–8. 45. 45.

hvate općenito ili barem do te mjere da uspješno djeluju u nekom određenom postojećem odnosu moći. Njih mogu postaviti politički faktori ili ih oni mogu prihvatiti mada ih postavljaju drugi (političke stranke, ideologije, nacionalni ideali, crkva, klasna borba, itd.). Dakle, te vrijednosti mogu biti društveno priznate eksplicitno ili implicitno.

Linije pariteta trebaju mobilizirati dovoljnu političku potporu (opću društvenu potporu, kako to kaže citirani izvještaj UN), da povuče žrtve poremećene ekonomske ravnoteže natrag u tačku ekvilibrija na starom ili na nekom novom nivou s pomoću upotrebe političke sile.¹⁵ Moraju postojati prihvaćena pravila ponašanja koja omogućuju da djeluju procesi društvenog prilagođavanja putem vjerovanja, običaja i prihvaćenih društvenih vrednota, koje će poduprijeti tu akciju moći.

Na kraju stupanj napetosti mora biti unutar tačke granice elasticiteta koji drži fleksibilnu ravnotežu snaga, koje vuku ili pritišću prema unutra ili prema vani, dakle faktora u kontinuiranom međusobnom protudjelovanju.¹⁶

Situacija u kojoj nema povratka u prijašnje stanje nekih varijabla mora se uravnotežavati dinamičkim ekvilibrijem, s pomoću čitave struje varijabla globalne ravnoteže.

U stvari možemo prepoznati u igri tri sistema čije elemente treba staviti u ravnotežu. S jedne strane postoji interni sistem odnosa snaga, a na drugoj su strani dva eksterna sistema. Jedan od njih je poljoprivredni ekvilibrij koji uravnotežuje agrarne resurse i zahtjeve. Drugi je nepoljoprivredni sistem uravnotežujući ponudu poljoprivrednih izvora s njihovim nepoljoprivrednim zahtjevima. U sistemu preraspodjele državnom akcijom država na sebe uzima ulogu ekvilibratora obiju eksternih sistema prenoseći poljoprivredne izvore nepoljoprivrednom sektoru ili dobra i usluge iz nepoljoprivrednog sektora u poljoprivredni. Takva redistribucija ima za cilj da svede eksterni sistem u ravnotežu u slučajevima kad prestane da efektivno djeluje njihov vlastiti autoregulatorni sistem i drugi sistemi distribucije kao što je tržište, ugovor ili planiranje, seoski ili plemenski mehanizam distribucije.

Studij tih napetosti, njihovo otkriće i mjerenje predmet je istraživanja političkog učenjaka. Njegova uloga je da ustanovi mjesto i polje sukoba, da izradi oruđa analize, da nađe granice tolerancije autoregulacije i tačke preloma otpora prema deformacijama, vezu međuzavisnosti poljoprivrednih odnosa, efektivnost gospodarstva i ograničenja u upotrebi moći.

IV

1. Politika životnog pariteta

U tom idealnom tipu poljoprivrede promjenom dominira znatno povećanje poljoprivrednog stanovništva u apsolutnim brojevima koje ima veći porast nego je relativni pad poljoprivrednog u odnosu prema ukupnom stanovništvu. Razlog tome može biti demografska eksplozija, koja nastupa u isto vrijeme sa smanjenjem odljeva poljoprivrednika u nepoljoprivredna zaposlenja u zemlji ili emigracijom na ostala područja. Postoji također oskudica zemlje i kapitala.

¹⁵ »Kad društveni kontinuitet postane svjesni cilj najvećeg broja ljudi nekog društva, onda moramo pretpostaviti da je to društvo i njegova kultura pod pritiskom nekog drugog društva i kulture, koja mu prijeti velikom snagom... situacija akulturacije«.

FAO, *Essentials of Rural Welfare*, 1949.

¹⁶ R. Bičanić, *Three Concepts of Rural Overpopulation*, (R. N. Dixey (urednik), »International Exploration of Agricultural Economics«, 1964, Iowa State University Press, str. 20–21.

To je dobro poznati i dobro raspravljani slučaj poljoprivrede u nedovoljno razvijenim zemljama.

Poljoprivredna proizvodnja vrši se unutar okvira ekonomije samodostatnosti koja također nastaje zbog slabo razvijene infrastrukture. Ona čini da je seljački proizvođač slabo otporan pritisku velikih posjednika čiji interesi dominiraju poljoprivrednom politikom, ali sa stajališta političkog odnosa snaga ti pritisci ne smatraju se više kritičnim. Zemlja je glavni faktor proizvodnje kojoj je podložan rad. Prinosi su tako niski da fluktuacije žetve preko godine čine veoma veliki postotak volumena žetve. To minimizira napore za intenzifikacijom kapitala i ide u prilog ekstenzivnoj obradi zemlje jeftinom i zavisanom radnom snagom.

Glavna briga poljoprivrednog proizvođača je da svoju obitelj snabdije hranom i sredstvima za održanje. Najveća opasnost u tom zadatku dolazi od slijepih sila prirode i strah od prirodnog rizika prevladava sve ostale racionalne momente. Zato on ocjenjuje svoj uspjeh, suprotno svim savjetima i propagandi poljoprivrednih stručnjaka, u smislu odnosa između troškova i efektivnosti, a ne odnosa troškova i cijena. On mjeri svoje napore također u prirodnom ukupnom prinosu i u novčanim izdacima, ali ocjenjuje svoju dobit u smislu uspjeha izraženog naturalnim dimenzijama, tj. koliko uspije da održi na životu sebe i svoju obitelj. Prevladava borba za samoodržanje u fizičkom smislu.

Predominantno je multidimenzionalno rezoniranje na liniji troškova i efektivnosti u odnosima prema vanjskom svijetu, (tj. svijetu izvan njegove obitelji). Sirotinjski mršavi marginalni mehanizam tržišta s imperfektnom formacijom cijena, na granici između naturalnog i novčanog sektora daje dovoljno prilike za najveću eksploataciju seljaka. Njegovi odnosi prema državi također imaju sličan karakter, kad se radi o porezima i ostalim državnim podavanjima.

Takva situacija određuje odnose moći na području politike. Glavna briga postojeće političke strukture je da se zadrži društvena struktura koja se osniva na ekonomiji samodostatnosti i napose da ne dopusti da ona padne ispod donje kritične tačke. Prelomna tačka pojavljuje se kad ekonomija samodostatnosti prestane da djeluju i kad čitava društvena struktura koja se na njoj osniva prsne u nemire zbog gladi, eksplozije masa, instinktivne i neodgovorne pokrete puka, seljačke bune. Poljoprivrednom politikom dominira isti takav faktor: prioritetni cilj je povećati proizvodnju hrane za vlastitu potrošnju samih poljoprivrednih proizvođača. Maksimizacija takve proizvodnje po hektaru glavni je politički cilj.

Držimo da je za takvu politiku najbolji naziv *politika životnog pariteta*, jer se bazira na pretpostavci da je država dužna osigurati minimalnu razinu opstanka i da ne dopusti da itko stradava od gladi. Ako to prijeti poljoprivrednom stanovništvu nekog područja, nepoljoprivredno stanovništvo i poljoprivredno stanovništvo drugih područja imaju nužnost da pribave sredstva kako bi osigurali minimalni paritet životnog održanja. Mjere da se održi poljoprivredni proizvođač iznad linije gladi mogu biti različite. One se nalaze u širokom rasponu od slobodnog dijeljenja državnog žita i ostale hrane potrebne poljoprivrednom stanovništvu, pa sve do stvaranja seoskih koševa hrane, regionalnih i nacionalnih rezerva hrane, strane pomoći u slučaju nevolje, fond UN za prehranu stanovništva u slučaju nesreće, itd.¹⁷

¹⁷ Npr. uvođenje racioniranja hrane u onim područjima koja nisu gladom pogođena, u cilju da bi gladno stanovništvo koje su pogođile prirodne nevolje moglo dobiti pomoć (npr. u Indiji).

Zakoni o okućju, izuzeci od ovrhe minimalne površine obradive zemlje za dugove i za porez, sirotinjski zakoni, sve su to primjeri zakonodavstva s ciljem da se održi seljak iznad linije gladi.¹⁸

Ovamo spada i organizacija osobnog kredita poljoprivrednih potrošača na bazi zadruga za uzajamnu pomoć koje država podupire, socijalne penzije i osiguranje poljoprivrednog stanovništva za slučaj bolesti, javno osiguranje protiv tuče, vatre, poplave i životinjskih zaraznih bolesti. Zemljarina i glavarina oblici su poreza koji se smatraju adekvatnim za takve situacije i za taj stupanj razvoja poljoprivrede.

Politika ekspanzije površina za ekstenzivnu poljoprivredu samodostatnosti nalazi svoje prirodne ili financijske granice i kad se te granice dostignu glavni naglasak se onda okreće prema problemima preraspodjele zemlje. Uklanjanje feudalnih zapreka kod individualnog nasljeđivanja zemlje i prometa zemljom i jačanje mobilnosti zemljišnog posjeda, stvaranjem organizacije hipotekarnog kredita odgovarajuće su mjere agrarne politike. Iznad svega dolazi politika agrarne reforme u oba smisla kao ukidanje radne, novčane i naturalne rente i u obliku realne distribucije zemlje, što je vanjski znak da se promijenila struktura odnosa snaga, gdje su veliki zemljoposjednici izgubili prevlast.¹⁹

Kritičnu gornju granicu nazvali smo linijom razbacivanja kao kontrast prema liniji gladi. Razbacivanje u ekonomiji samodostatnosti nastupa onda kad se poljoprivredni proizvodi „razbacuju“, tj. kad se upotrebljavaju na manje ekonomičan način nego što bi to bio slučaj u nepoljoprivrednom sektoru u slučaju kad je taj nepoljoprivredni sektor ugrožen glađu zbog nedostatka hrane i oskudicom i kada tržišni mehanizam i ostali mehanizmi snabdjevanja više ne funkcioniraju. Državne mjere koje se poduzimaju da se takva situacija ukloni jesu mjere rekvizicije poljoprivrednih proizvoda u slučaju rata, porezi u naturi i prisilna davanja državi ispod realnih troškova proizvodnje, kao što je to bio slučaj u nekim socijalističkim zemljama itd. Glavna briga onih koji su na vlasti je da izvuku viškove iz poljoprivrede samodostatnosti tako da mogu izdržavati državnu superstrukturu. Država preraspodjeljuje istu vrst proizvoda koje upotrebljavaju seljaci za svoju samopotrošnju i stimulacija ide za tim da se poveća količina, tj. viškovi iznad granica potreba poljoprivrednog stanovništva. Definicija ovih „viškova“ često je veoma samovoljna. Ti se viškovi izvlače posredstvom tržišta ili mehanizmom kredita ili, kad ti zataje, direktnim fiskalnim pritiskom (porezom), često u sporazumu s tržištem.

Maksimizacija veličine poljoprivrednih posjeda i agrarna reforma realnom distribucijom zemlje su mjere kojima se proširuje obradiva površina za samodostatna gospodarstva kada nema više raspoložive slobodne zemlje. Zemlja iznad stanovite površine smatra se kao suvišak – kad je okupljena u rukama velikih posjednika i bogatih seljaka veća površina nego je potrebna za održanje jedne obitelji, dok preostalo seljačko stanovništvo ne može opstojati na svojoj siromašnoj zemlji na razini samodostatnosti, a kada u isto vrijeme nema mogućnosti za druga zaposlenja ili emigraciju.²⁰

¹⁸ Dodjeljivanje zemlje putem zakona o agrarnoj reformi submarginalnim malim posjednicima ili poljoprivrednim radnicima spada također u tu kategoriju.

¹⁹ Mnogi učeni strani savjetnik ili domaći stručnjak, koji se je suprotstavljao raspodjeli velikih posjeda, potpuno je promasio kad je zagovarao politiku troškova i dobiti optimizirajući kapitalne investicije u situaciji, gdje su troškovi i efektivnost fizičke samodostatnosti bili na kritičnoj tački postojećeg odnosa političke moći. Takvi stručnjaci govorili su jezikom koji je bio racionalan, ali u drugom sistemu koordinacije racionalnosti nego što je životno održanje poljoprivrednog stanovništva. Njihova logika nije bila na mjestu, nije bilo drugih nego poljoprivrednih izvora dohotka da bi se suvišno prekobrojno stanovništvo moglo održati na životu.

²⁰ Agrarne reforme u Jugoslaviji pokazuju kako se ta gornja granica kritične linije pariteta tokom vremena mijenjala. Niz agrarnih reformi, jedna za drugom, ostavljale su maksimalnu veličinu poljo-

2. Politika pariteta cijena

Situacija kad se traži politika pariteta cijena nastaje kad poljoprivredno stanovništvo prestane rasti u apsolutnim brojkama, stagnira ili počinje opadati. Zato to stanje zovemo zaokretom u poljoprivrednom stanovništvu. Poljoprivredno stanovništvo nastavlja i dalje da opada ubrzanim tempom u relativnom smislu. To je isto tako kao da kažemo da se stvara povećana potražnja za poljoprivrednim proizvodima time što se povećava postotak nepoljoprivrednog stanovništva. Potražnja se razvija u tri pravca: potražnja za hranom za gradsko stanovništvo, potražnja za agrarnim sirovinama za prerađivačku i prehrambenu industriju i zahtjevi za izvoz da bi se zadovoljio uvoz konzumpcionih i kapitalnih dobara, goriva i sirovina. Poljoprivreda samodostatnosti ne može za te svrhe pružiti adekvatnu ponudu niti po količini niti po kvalitetu. Umjesto da se prodaju viškovi iznad proizvođačeve vlastite potrošnje, treba razviti proizvodnju specijalno namijenjenu za tržište.²¹

Povećana potražnja zahtijeva specifičnu stimulaciju proizvodnje za tržište, koja se mora razviti da bi se ti novi zahtjevi zadovoljili. Linija ponude i potražnje kreće se sada na osovini troškova i cijena. Potražnja je efektivna u povčanom smislu, izražena raspoloživom kupovnom moći. Ponuda također treba da bude efektivna *na tržištu*, što znači da se vremenska dimenzija proizvodnje reducira na sadašnju vrijednost stvarne razmjene kako dolazi do izražaja kod mehanizma tržišta.²²

Uspješnost na tržištu proizvođača ovisi o kontinuitetu toka njegovih prihoda koji ne osiguravaju samo sredstva za njegovo životno održanje, nego također njegovu sposobnost da reproducira, a to ovisi o prilivu proizvodnih sredstava koje treba za svoje gospodarstvo. Dakle, tu se prirodnom riziku proizvodnje dodaje i rizik tržišnosti. Ti rizici određuju donju kritičnu liniju djelovanja mehanizma tržišta.

Glavna uloga poljoprivrednika u tom tipu poljoprivrede postaje uloga prodavača poljoprivrednih proizvoda, o njegovim osobnim svojstvima ovisi kakav će biti sastav mješavine proizvoda koje će proizvoditi u cilju da maksimizira razliku između troškova i cijena. Maksimizacija prodaje za profit postaje najvažnija. Škare cijena između produkata koje prodaje i koje kupuje indikatori su njegova uspjeha.²³

Struktura moći dakle u velikoj mjeri ovisi o poljoprivredi, povezanoj između sebe mehanizmom tržišta na tri područja. Ako je tok proizvoda prehrane, uperen prema koncentraciji gradskog stanovništva, poremećen, onda mogu nastati ozbiljni politički problemi. Čak i reduciranje proizvoda za pre-

privrednog posjeda nakon 1918. g. na 600 — 1200 ha, 1946. g. na 25 — 35 ha poljoprivrednoga zemljišta, a u 1953. g. na 10 ha obradivog zemljišta. Zemljište koje se davalo korisnicima agrarne reforme iznosilo je 1918. g. jednu polovicu hektara po članu domaćinstva, 1948. jedan i po dva hektara po kućanstvu.

²¹ Najveći broj zemalja istočne Evrope proveo je agrarnu reformu poslije I svjetskog rata koja je trebala realnom raspodjelom zemlje osigurati održanje milijuna seljačkih obitelji u tom području. Za vrijeme velike krize 30-tih godina glavni problem agrarne politike bio je problem škara cijena između poljoprivrednih i industrijskih dobara. Izgleda da je isti problem bio jedan od glavnih tačaka za diskusiju na konferenciji o trgovini i razvoju UN u Zenevi 1964. g.

²² Proizvodni proces smatra se kao izohron i ekvivalentan proces, tj. mehanizam tržišta nije zainteresiran na dimenziji vremena (kako dugo treba da se proizvedu dobra i kako dugo će trajati investirani kapital itd.). On je ekvivalentan u tom smislu da se za sva dobra zamijenjena na tržištu pretpostavlja da imaju jednaku cijenu kojigod troškovi bili za njihovu proizvodnju.

²³ Paritet cijena definiran je 1933. g. u USA »da se uspostave cijene za farmere koje će dati poljoprivrednim proizvodima kupovnu moć u odnosu na artikle koje farmeri kupuju, ekvivalentnu kupovnoj moći poljoprivrednih proizvoda u bazičnom periodu«.

Zanimljivo je pratiti suptilne promjene u definiciji pariteta cijena u USA od 1933. g. nadalje. Usporedi O. V. Wells *Parity prices and parity income formulas 1933-57* (US Congress, *Policy for Commercial Agriculture, its relation to economic growth and stability*, Joint economic Committee, studeni 1957).

Specijalizacija i brži tehnički napredak znače da je nužno uložiti manje kapitala po jedinici produkta, produktivnost u poljoprivredi postaje sve to veća i raste brže nego u mnogim industrijskim djelatnostima.

Bidimenzionalni odnos troškova i cijena proširuje se u multidimenzionalni odnos troškova i dobiti gdje se optimaliziraju razlike između struje raznih vrsta troškova i kompleksnog koncepta pojma dobiti (benefit).

Odnosi snaga na taj se način izražavaju na mnogo načina. S jedne strane naglo opada broj glasača poljoprivrednika. Sve veća potreba za investicijama kapitala *po čovjeku* stavlja branu ulaska u poljoprivrednu djelatnost svim onima koji nemaju dovoljno kapitala. To bi vodilo do daljnje društvene diferencijacije u poljoprivredi na kapitalističku poljoprivredu i na proletere, kada snage odvlačenja ne bi iz poljoprivrede izvlačile stanovništvo brže nego li se to stanovništvo proletarizira. Dakle, poljoprivredni proletarijat smanjuje se upravo u vrijeme kada ulaz u poljoprivredu postaje sve teži.

Poljoprivreda tu nije više aktivnost izvan poslovnog sektora koja bi bila rukovođena iznimnim ekonomskim razlozima. Ona je postala dio poduzetničkog ekonomskog sistema. U toj situaciji politika pariteta dohotka postaje glavna briga državne politike koja ima tri svrhe: da paralizira utjecaj bijega sa sela, da osigurava adekvatnu stopu općih kamata za kapital investiran u poljoprivredi, i da učini protutežu efektima monopolističke i monopsonističke moći nad poljoprivrednim proizvođačem u jednom integriranom procesu.²⁵

Politika pariteta ima svoju donju kritičku tačku na visini dohotka koji dotiče liniju siromaštva.²⁶

Ta linija u apsolutnom izrazu može se opisati kao dohodak po obitelji poljoprivrednih proizvođača koji je na stanovitoj visini. (Npr. 3.000 dolara na godinu.)²⁷

Ili, može se adekvatnije definirati kao dohodak koji još poljoprivrednika drži na zemlji zajedno sa članovima njegove obitelji. Ta se linija može diferencirati prema različitosti visine dohodaka u različitim zemljama i predjelima unutar jedne te iste zemlje. Kako se ne radi o problemu zarađivanja stope profita za investirani kapital nego o samoodržanju na zemlji vlasnika jedne posebne jedinice proizvodnje, potrebno je uvesti u upoređenje pariteta također sve stavke koje su mjerljive u novcu i u naravi kao i elemente koji nisu mjerljivi a sačinjavaju standard života, kao što su npr. troškovi za zdravlje i za školske usluge, troškovi izgleda za zaposlenje, za dokolicu, za rekreaciju itd. i ostali elementi koji djeluju na razliku standarda između grada i sela, te bi mogli djelovati u tom smislu da seljaci napuštaju zemlju tražeći viši nivo života.

Dakle, umjesto relativno jednostavne linije troškova i cijena i troškova i profita ovdje se radi o općem odnosu troškova i dobiti koja se traži da bi se definirala linija siromaštva. Zato se poljoprivrednoj ekonomskoj politici proizvodnje, tržišta i pomoći poreznim izuzecima od poreza dodaju i drugi elementi,

²⁵ Dominantni trend u poljoprivrednoj politici u socijalističkim evropskim zemljama u 1960-tim godinama sve to više postaje problem pariteta dohotka. Ta se politika pokazuje npr. u mjerama da se povećaju dohodi kolhoznika, i da im se osigura redovno isplaćivanje zarada, socijalno osiguranje, penzije u Sovjetskom Savezu 1966. g. Usporedi R. Bičanić *Problems of socialist agriculture*, »Indian Journal of Agricultural Economics«, Bombay, srpanj—kolovoz, 1966.

²⁶ U USA linija dohotka siromaštva određena je kao dohodak svih onih obitelji koje imaju manje od 3.000 dolara na godinu. Uprava socijalnog staranja definirala je standardni dohodak siromaštva kao onaj dohodak koji vodi računa o veličini obitelji, sastavu i mjestu boravka. Od svih poljoprivrednih kućanstava 31% je bilo klasificirano ispod linije siromaštva. *Economic Report of the President*, 1966, str. 113.

²⁷ O problemu siromaštva mnogo se raspravlja u USA u godišnjim izvještajima Predsjednika. »Siromaštvo znači nemogućnost da se zadovolje minimalne potrebe. Siromasi su oni čiji izvori, tj. njihov dohodak od svih izvora zajedno sa sredstvima njihovog posjeda nije zadovoljavajući.« *Economic Report of the President*, 1964. str. 62.

kao što su npr. odgojne i zdravstvene usluge za djecu poljoprivrednika, specijalna poljoprivredna ili nacionalna zdravstvena služba koja uključuje i poljoprivrednike, omladinski klubovi, centri za društveni razvoj, itd.

Gornja kritična linija dohotka je dohodak preobilja pod kojim se misli na takvu razinu dohotka, koja, ako se premaši, stavlja u pokret redistributivno djelovanje države zbog potrebe da se adekvatno porazdijele troškovi društvene superstrukture, ili iz razloga socijalne pravičnosti ili političkog pritiska protiv nezarađenih dohodaka. Glavni instrument te preraspodjele je progresivni porez na dohodak i progresivni porez na nasljedstvo. U socijalističkim zemljama je to porez na kapital, dioba dobiti između socijalističkih poljoprivrednih dobara i države itd. Neke zakonodavne mjere u korist poljoprivrednog radnika također se mogu staviti u istu kategoriju djelomične preraspodjele preobilja dohodaka onima koji su radili za njega. Nacionalizacija velikih posjeda je najradikalnija mjera da se učini kraj preobilju nekih ljudi.

4. *Politika tehničkog pariteta*

Taj tip poljoprivrede razvija se kad se uspori opadanje poljoprivrednog stanovništva u relativnom smislu tj. kad podjela rada postigne stagnirajuću razinu, ali apsolutni broj poljoprivrednog stanovništva brzo opada. Zamjena rada kapitalom nije više pitanje rentabilnosti nego apsolutna potreba, jer naprosto više nema radnika koji bi za bilo koju cijenu radili ili htjeli raditi poljoprivredni posao. Obilje kapitala u zemlji omogućuje veliko investiranje kapitala u poljoprivredu, a spektakularan tehnički napredak smanjuje koeficijent kapitala prema ukupnom proizvodu u poljoprivredi kao i u drugim djelatnostima. Od poljoprivrednika se traže manja osobna svojstva i sposobnosti i njegov je rizik smanjen kontraktima u trgovanju, tehničkim uslugama koje su organizirane za njega i različitim oblicima osiguranja. Njegov glavni rizik je rizik sadržan u investicijama kapitala u tehničke inovacije. Osobna sposobnost uvelike se nadomješta savjetodavnim službama poljoprivrednih stručnjaka, specijalnim školovanjem i istraživanjem u državnim poljoprivrednim ustanovama (poljoprivredna djelatnost po receptu!). Integracija oslobađa poljoprivrednika od tri vrste teških rizika: privrednog, trgovačkog i financijskog rizika, ali on to oslobođenje treba da plati znatnim smanjenjem vlastite nezavisnosti.²⁸

To je zbog toga što kombinacije faktora proizvodnje nisu više kao prije zavisne o osobnoj vještini i iskustvu pojedinog poljoprivrednika, nego više zavise o istraživačkom radu i otkrivanju formula za povezivanje i miješanje faktora proizvodnje. Kapital ostaje glavni faktor proizvodnje i zajednički nazivnik uspjeha. Zato optimalno može djelovati ekonomija razmjera; dominira integracija poljoprivrednih posjeda u sve veće jedinice. Dobit od upotrebljenih sredstava slična je na svim posjedima, i u funkcionalnom je odnosu s investiranim kapitalom, dakle ovisi o akumulaciji i nedjeljivosti kapitala. Cijene su također slične u svim poljoprivrednim poduzećima i prema tome diferencijalna zarada ovisi o vještini upravljanja poljoprivrednika; tehničko upravljanje postaje njegova glavna funkcija. Troškovi u odnosu prema uspješnosti postaju glavni kriteriji za ocjenjivanje djelovanja farmera.²⁹

²⁸ U Americi ideja slobode farmera povezana je sa stanjem gdje postoji minimum državne intervencije. U prilog tome iznose se slijedeći argumenti: da je sloboda odluka o tome kako će čovjek upotrebiti vlastita sredstva, osnovna vrijednost koja je bitna za potpuni razvoj pojedinca. Dohodak s farme i uspješnost poslovanja bit će veći ako su farmeri slobodni da sami donose svoje odluke. Državna intervencija oporezovanom stanovništvu nameće troškove i zato predstavlja nepogodnost za farmera. US Congress, *Policy for Commercial Agriculture*, st. 503.

²⁹ D. R. Kaldor postavio je slijedeće uvjete da se poljoprivredna djelatnost od strane ekonomista može smatrati efikasnom: 1. Da se proizvodnja svakog poljoprivrednog proizvoda izvrši uz minimalne

U takvom tipu poljoprivrede donja linija pariteta je linija tehničke zaostalosti. Konkurencija, podložna premoći tehničkog progressa, naprosto ne može ostaviti poljoprivredniku da posluje ispod tehničkog nivoa. Niti to može biti u interesu narodnog gospodarstva kao cjeline. Jaz između tehničkih mogućnosti i stvarnog uspjeha dostizava donju kritičnu tačku u sposobnosti poljoprivrednika da prima tehnički napredak u upoređenju prema nepoljoprivrednim djelatnostima. Diskrepancija između teškog rada na polju i sve to lakšeg rada u tvornici i u gradovima vrši dalji pritisak za tehnički napredak. Profesionalni i menadžerski odgoj, opći odgoj sve do razine sveučilišta i visoke škole, državna poljoprivredna savjetodavna služba, proširenje mogućnosti za istraživački i razvojni rad mjere su državne politike. Davanje tehničke pomoći izvanjsko je priznanje takvih nastojanja i na nacionalnom i na internacionalnom području u cilju da se postigne tehnički paritet i proširi minimum tehničkog znanja u međunarodnim razmjerima.

Neke prisilne mjere redistribucije bile su donesene u vezi s tehničkim paritetom. To su npr. zakoni (u Velikoj Britaniji i u Jugoslaviji) koji privatnim vlasnicima određuju da obrađuju svoju zemlju prema nekom minimalnom tehnološkom standardu pod prijetnjom da bi se zemlja mogla od njih oduzeti i dati u zakup nekim sposobnijim upravljačima, obaveza da svatko mora obrađivati svoju vlastitu zemlju, itd. Upotreba tehničkih normi propisana zakonom u socijalističkoj poljoprivredi drugi je primjer upotrebe takvih minimalnih tehničkih linija.

Gornja kritička linija tehnološkog pariteta je ona što je zovemo linijom razmetljivosti. To je stupanj tehničkog rada iznad kojega se stavlja u djelovanje državni redistributivni mehanizam zbog primjene tehničkog progressa iznad njegovog ekonomskog opravdanja (tj. što je tehnički moguće ekonomski se ne isplati ili se ne može dozvoliti s obzirom na društvene vrednote koje je neko društvo prihvatilo). To je slučaj prekapitalizacije u poljoprivredi, koju neke državne mjere nastoje da reduciraju, i također slučaj razmetljive proizvodnje (npr. upotrebe nekih sredstava za proizvodnju kao simbol društvenog statusa /npr. goveda, lijepi konji, traktori/).³⁰ Državne mjere, u cilju da se umanjí proizvodnja, plaćaju premiju da se ne upotrebi postojeći raspoloživi kapital; one se mogu staviti u istu kategoriju tehničke razmetljivosti kao npr. ograničenje proizvodnje u USA („banka“ za zemljište, subvencije, itd.). Državno propisivanje standarda proizvodnje također se može klasificirati u sličnu kategoriju.

V

Ustanovili smo koja ograničenja društvene akcije postoje, i ustanovili smo tipove poljoprivrede i odnose pariteta koje društvo priznaje, putem državne akcije, između poljoprivrednih i drugih interesa u društvu. Na osnovu toga pitamo se kakvu ulogu politički učenjak može igrati u stvaranju i izvršavanju poljoprivredne politike. Naglašavamo da ne govorimo o političarima, ljudima akcije, nego o političkim stručnjacima, ljudima nauke. Naš zadatak nije da

troškove; to bi značilo da svi proizvođači moraju upotrebljavati najbolje metode proizvodnje i najniže troškove kombinacije rada, zemlje i kapitala; 2. Da se sastav poljoprivrednog proizvoda — relativna množina svakog proizvoda — upravlja prema uzorku potražnje za poljoprivredne proizvode. To bi značilo da bi nagrada za upotrebu izvora bila slična u svim poljoprivrednim dobrima. 3. Ukupna proizvodnja poljoprivrednih proizvoda trebala bi biti usklađena s ukupnom potražnjom tako da daje razinu cijena koja bi bila slična u svim poljoprivrednim poduzećima. D. R. Kaldor, *Farm policy objectives: A setting for the parity question*. US Congress, Policy for Commercial Agriculture, str. 505.

³⁰ Prekapitalizacija ili odviše velike investicije kapitala nastaju kad ima više investiranih kapitala nego se mogu racionalno iskoristiti, tj. kad su faktori ograničenja proizvodnje drugi, a ne kapital.

utvrdimo polje akcije i polove privlačenja politokrata koji čine izbor konačnih odluka i vrše ocjene vrednovanja. Protivni smo ideji da takav izbor čine birokrati, ljudi koji državnim poslovima upravljaju iz ureda pomoću pravila, uredba i propisa, ili da to čine tehnokrati koji misle da znaju sve odgovore i zato da imaju božansku funkciju da upravljaju ljudskim poslovima.

Mi vjerujemo da je politika, uključivši agrarnu politiku, odviše sudbonosan posao da se ostavi prirodnjacima ili samim ekonomistima; ali isto tako ne bi je trebalo ostaviti, bez ikakvih uvjeta, niti političarima. Svaki od njih ima specifičnu ulogu i djeluje pod naročitim ograničenjima u kompleksnoj igri donošenja odluka o politici.

Slažemo se s time da politika i ekonomija imaju zajedničku osnovnu podlogu i da je „politika koncentracija ekonomike“ (Lenjin). Kad neka ekonomska situacija postane tako „gusta“ da traži državnu akciju (moći) onda ona postaje politički problem. S druge strane mi priznajemo opasnost (koju je izrekao već Max Weber), koja nastaje kad se daje savjet, a da se ne snosi odgovornost. U toj mješavini različitih uloga nije samo korisno i preporučljivo nego upravo imperativno da svi oni koji sudjeluju kod formulacije agrarnih politika i kod izvršavanja političkih odluka u poljoprivredi usvoje znanje osnovnih materija u političkim naukama. Oslanjanje na iskustvo i zdrav razum u politici nije niti opravdano u poljoprivrednoj tehnologiji, a niti u poljoprivrednoj ekonomiji; danas ono nije niti dovoljno da bi se u politici donosile odluke, kraj sve to veće kompleksnosti i napretka u znanstvenim spoznajama.³¹

Što je dakle specifična uloga političkog stručnjaka u poljoprivrednoj politici? Po našem mišljenju njegova je glavna zadaća da racionalizira proces donošenja i izvršenja odluka. Njegova je zadaća da pripremi logistiku donošenja odluka i da nađe funkcionalne veze u političkoj igri. Politički stručnjak može izvršiti svoju ulogu u različitim svojstvima kao npr.: a) on može djelovati kao *stručnjak*, tj. učenjak koji se bavi istraživačkim radom tražeći fakta i ispitujući njihovu međusobnu vezu; b) on može djelovati kao *savjetnik* koji daje svoje mišljenje o alternativama koje se otvaraju, i izlaže posljedice alternativnih odluka koje se mogu donijeti; c) on može biti upotrebljen kao *apologetički* obranaš, koji reprezentira, brani ili zastupa interese onih krugova poljoprivrednika koji su ga za to najmili; d) on može također djelovati kao arbitar koji u sukobu interesa važe argumente i protuargumente i pronalazi koji se ciljevi najbolje postizavaju i kojim sredstvima.

Postoje različiti pristupi političkim sukobima koje treba ispitivati politički stručnjak. Među mnogim teorijama mi smatramo da posebnu pažnju treba obratiti onoj H. Dahl-Harsanyia i teoriji političkih igara. Dahl je našao slijedeće elemente u odnosima moći:³² a) *baza* moći, tj. resursi koje aktor može upotrebiti sa ciljem da bi utjecao na ponašanje drugih ljudi kao što su npr. fakta o broju glasača i njihovoj klasnoj strukturi, težina ekonomskih interesa, postojeća pravna situacija i institucionalni okviri, itd.; b) *sredstva* moći tj. oruđa akcije kojima se resursi mogu primijeniti da bi utjecali na suprotna mišljenja, kao što su javne skupštine, publicitet, govori u parlamentu, itd.; c)

³¹ Evo kakav savjet daje jedan američki učenjak glasovitoj meksikanskoj državnoj školi za poljoprivredu u Chapingu: »Mi trebamo znati mnogo više o institucijama zakona i države, i da pronademo kako se one mogu bolje upotrebiti u poljoprivrednom razvoju... Političke nauke i tako se nisu nikada direktno smatrale dijelom poljoprivrednih društvenih nauka u USA, vjerojatno zbog toga što su mnogi naši poljoprivredni koledži bili dio sveučilišta, koje je podučavalo pravo i državne nauke na drugim fakultetima. No ipak ovi predmeti treba da budu dio adekvatnog programa nastave u društvenim naukama pod vašim uvjetima.« Bryant E. Kearl, *Agricultural Development Council Papers*, New York, svibanj 1966. str. 5.

³² R. A. Dahl, *The Concept of Power*, »Behavioral Science«, 1957, str. 201-15.

perspektive moći koje predstavljaju skup poduzetih akcija kao cjelina koje pokrivaju neke postavljene ciljeve; d) *količina* moći koja je stavljena u akciju u upoređenju sa zadaćama koje treba izvršiti, tj. vjerojatnost da će se željena akcija moći stvarno izvršiti; e) grupa ljudi nad kojima aktor vrši moć. Tim elementima, po našem mišljenju, treba dodati još jedan važan elemenat, a to je broj aktora koji aktivno sudjeluju u akciji i koji sačinjavaju strukturu moći u nekome društvu.

Harsanyi je dodao dvije važne dimenzije Dahlovim elementima moći. Njegov glavni doprinos je nastojanje da se mjeri korist od političke igre.³³ Njegovi su elementi: a) troškovi koje aktor snosi kad djeluje na ponašanje svojih protivnika, i b) snaga koju aktor mora primijeniti u cilju da bi postigao da njegovi protivnici popuste njegovom utjecaju u samoj igri. Tim metodama stručnjaci u teoriji političkih igara u znatnoj mjeri mogu kvantificirati vjerovatnost dobitaka i gubitaka od političke akcije koja može biti na korist svima onima koji sudjeluju u toj igri.

* * *

Zadatak je ovog rada da ispita kako bi trebalo da se stručnjak političkih nauka ponaša u izučavanju poljoprivredne politike pod različitim uvjetima. U prvom redu učinjen je pokušaj da se odrede sfere političke akcije unutar okvira problematike poljoprivrede. Tu smo našli četiri ograničenja: tehničko, sociološko, ekonomsko i političko, a ovo posljednje je od osobitog značaja za učenjaka političkih nauka.

Postoji toliko različitih tipova poljoprivrede da dihotomija razvijene — ne-razvijene zemlje naprosto ne može zadovoljiti potrebe znanstvene analize, a najmanje analize sa stajališta političkih nauka. Treba razlikovati seljaka od farmera, poljoprivrednog radnika i stručnog agronoma. Postoje sovhozi i kolhozi i agrobiznis, a da ne govorimo o feudalnom, plemenskom uređenju i seoskoj zajednici u kojima se odvija poljoprivredna djelatnost. Svaka od tih određenih vrsta institucionalne organizacije ima svoj poseban proces donošenja odluka, ima različite ciljeve poljoprivredne djelatnosti i različita sredstva kojima te ciljeve može postići. Za svaku od njih postoji drugi optimalni tip poljoprivredne politike. Postavlja se pitanje: kakvo djelovanje razviti u tim različitim društveno-ekonomskim i političkim sistemima, a pogotovo kad se radi o tome da se obradi problem današnjeg ubrzanog razvoja i promjena u svjetskoj poljoprivredi. Nismo oklijevali da učinimo neke smione generalizacije izabirući tipove takve akcije. Ti tipovi ne predstavljaju neki slijed stupnjeva ili faza razvoja, koji bi nužno slijedili jedan iza drugoga. Doista, oni mogu postojati simultano jedan uz drugoga u jednoj te istoj zemlji, čak se mogu pojaviti reverzibilna kretanja u prijelazu s jednoga tipa u drugi.

Ostavljeno je razlikovanje na četiri takva idealna tipa: poljoprivreda samo-održanja, trgovačka poljoprivreda, poduzetnička poljoprivreda (industrijska), ugovorna ili planska poljoprivreda (koju neki nazivaju još i znanstvenom poljoprivredom). Određivajući takve ideal-tipove svjesni smo da jednostavna razlikovanja između novčanog i naturalnog mehanizma razmjene ne mogu naučnoj analizi dati dosta moćno oruđe za njegovo djelovanje i da je potreban rafini-

³³ John Harsanyi, *Measurement of Social Power, Opportunity Costs and the Theory of Two-Person-Bargaining Games*, »Behavioral Science«, br. 1., 1962. str. 67—80. »Tačnije rečeno troškovi moći koju ima A nad B biti će određeni kao iščekivana vrijednost troškova njegovog nastojanja da utječe na B. To će biti ponderiran prosjek ukupnih neto troškova, koje će snositi A, ako bude njegovo nastojanje završilo s uspjehom i ukupnih neto troškova koje će A snositi ako njegovo nastojanje ne bude uspješno.«

raniji, razvijeniji, naučniji pristup toj problematici. Antropolozi govore o tri mehanizma razmjene u ekonomiji: darovanje, preraspodjela i mehanizam tržišta. Mi smo smatrali da je potrebno dodati još dva, a to mehanizam ugovorne i planske poljoprivrede koji se pod utjecajem novih tehnoloških promjena tako brzo šire.

Da bismo razlikovali ta četiri različita tipa poljoprivrede, uzeli smo kao opći indikator promjene u poljoprivrednom stanovništvu i to u apsolutnim brojevima i u relativnim izrazima u odnosu prema ukupnom stanovništvu neke zemlje. Čitavo narodno gospodarstvo razdijeljeno je samo u dva sektora: poljoprivredni i nepoljoprivredni. Podaci o stanovništvu uzeti su samo kao oruđe u analitičkom naporu koji proučava proces promjene. Svjesni smo da se tako kompleksna pojava kao što su promjene općeg i poljoprivrednog stanovništva ne može reducirati samo na jedan i sveopći razlog koji bi odredio tipove promjena u poljoprivredi.

Analitičko oruđe koje je u posljednje vrijeme razvijeno, a naziva se analizom troškova i dobiti ili operacionim istraživanjem, pokazalo je da mehanizam tržišta ne može dati odgovore na sva pitanja. A kako se analiza troškova i dobiti u najnovije vrijeme proširila na mnoga područja ljudske aktivnosti smatra se da je korisno da se izvrši neka sistematizacija tih metoda koja bi uključila u te metode i one, koje su se do sada smatrale „normalnim metodama“. Potrebno je prema tome razlikovati četiri metode iz iste familije analitičkih metoda troškova i dobiti: troškovi u odnosu prema efektivnosti, troškovi u odnosu na cijene, troškovi i dobit, i troškovi i uspješnost djelovanja.

Donja granica pariteta u političkoj akciji poljoprivredne politike je ona kod koje nastupa politička intervencija u korist poljoprivrede, tj. prijenos vrijednosti iz nepoljoprivrednog sektora u poljoprivredni putem redistribucije. A pod gornjom granicom razumije se ona, gdje se akcijom državne vlasti tj. transferom prenosi vrijednost iz poljoprivrednog u nepoljoprivredni sektor.

Gornje linije pariteta mogle bi se izračunati parcijalnom derivacijom poljoprivredne produkcione funkcije. Derivacija funkcije bi nam mogla dati granične tačke i maksimume i minimume koji su potrebni za određivanje linija pariteta. Tako se u poljoprivrednoj produkcionalnoj funkciji za poljoprivredu samodostatnosti derivira po varijabli koja iskazuje volumen fizičke proizvodnje tražeći optimalni produkt za uzdržavanje familije. U tržišnoj poljoprivredi maksimizirajući efekt dobiti može se pronaći optimizirajući varijablu cijena, da se dobije ona mješavina produkta koja bi dala optimalnu dobit, optimalni profit na tržištu. Poduzetnički tip poljoprivrede slijedio bi parcijalnu derivaciju za varijablu kapitala da bi se otkrio maksimalni ulog kapitala i njegova mješavina potrebna u nekoj produkcionalnoj jedinici za postizanje maksimalne dobiti. U posljednjem tipu ugovorne ili planske poljoprivrede parcijalna derivacija varijable funkcije za varijablu tehnički progres mogla bi nam naći optimalnu mješavinu inovacija za određenu razinu poljoprivrede.

Slijedi ispitivanje aktivnosti političkog stručnjaka političkih nauka čija je zadaća da otkrije te različite linije pariteta kako bi našao odgovarajuća rješenja, učinio upozorenja i savjetovao političku akciju, koju treba poduzeti. Funkcija tih političkih stručnjaka opisana je u smislu intenziteta njihove osobne angažiranosti i preuzimanja rizika, pa se razlikuju funkcija stručnjaka, savjetnika, zagovornika ili arbitra. U ovom radu se zastupa mišljenje da je možda najbolje oruđe teorija igara i to uzevši kao model nenultnu igru kao instrument koji najbolje odgovara za taj zadatak.

Summary

AGRICULTURE AND THE POLITICAL SCIENTIST

The purpose of this paper is to explore how a political scientist should behave in matters of agricultural policy under varying conditions. First an attempt is made to delimit the political scientist's sphere of action within the framework of the problem. Here four constraints are found: technical, sociological, economic and political, the last being of special significance for the political scientist.

There are so many types of agriculture that the dichotomy developed-underdeveloped simply does not satisfy requirements for analysis, least of all an analysis from a political point of view. There are peasants, farmers, agricultural labour and scholarly experts, there are sovkhozes, kolhozes and agribusinesses not to mention feudal, tribal and village community forms of agricultural activity. Each of these experiences a different process of decision making, all have different objectives in farming and different means to achieve these objectives. For each of them a different type of agricultural policy is optimal.

The problem was how to deal with all types of agriculture at various levels of development and under different socio-economic and political systems in order to cover the overall problem of the accelerated changes taking place in world agriculture today. Some rather bold generalizations in choice of types had to be made to meet this situation. These types do not necessarily represent consecutive stages or phases in the process of development. Indeed they can exist simultaneously in one and the same country, and reverse movement can take place in the change of one type into another. We have distinguished four such ideal-types: subsistence agriculture, market (commercial) agriculture, entrepreneurial (industrial) agriculture and contract or planning agriculture (which some people call scientific agriculture). In devising such ideal-types we were aware that the old fashioned distinction of money versus natural mechanisms of exchange does not provide the scientist with powerful enough tools for his analysis and that a more refined approach is necessary. The anthropologists speak of these mechanisms in a primitive economy: the gift, redistribution and market mechanisms. To these we need to add two more, those of contract and planning agriculture which are spreading so rapidly with new technological changes.

In order to distinguish between these various types of agriculture we used as general indicator the changes in agricultural population both in absolute numbers and in relative terms to the total population of a country. Thus we divided the whole economy of a country into two sectors only: the agricultural and the non-agricultural. We took the population figures only as a tool in our analytical efforts dealing with the process of change. We did not think for a moment that such a complex phenomenon as changes in general and agricultural population could be reduced to one single overall cause determining types of agricultural change.

The recently developed analytical tools of cost-benefit analysis or operational research have proved that the market mechanism cannot provide all the answers. Since the cost-benefit analysis has recently spread over many fields and is used to cover varied objectives we feel inclined to proceed to some systematisation of these approaches incorporating them into some approaches we considered till now as »normal methods«.

The activity of political scientists is to discover these different parity lines in order to find solutions, issue warnings and advise action. Their function has been described according to the intensity of their personal engagement and risk taking departing from the indifferent position of expert, adviser, lobbyist or arbiter. Probably the best tool of the political scientist could be forged along the theory of games using a non-zero game as the most suitable instrument.

Резюме

СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО И СПЕЦИАЛИСТЫ ПО ПОЛИТИЧЕСКИМ НАУКАМ

Эта статья желает показать отношение специалиста по политическим наукам, при разных условиях, к фактам сельскохозяйственной политики. Прежде всего мы попытались определить область работы в рамках проблемы которой должен был бы заниматься специалист по политическим наукам.

Существуют многие типы сельского хозяйства в которых нельзя совершить анализ простым образом. На основании дихотомии развитый — неразвитый, а меньше всего можно на такой основе совершить анализ с политической точки зрения. Существуют крестьяне, фермеры, сельскохозяйственные работники и образованные специалисты; существуют совхозы, колхозы, сельскохозяйственные предприятия, а при этом и не надо упоминать феодальные, племенные и групповые сельские виды сельскохозяйственной деятельности. Каждый из этих опытов дает разные процессы в принятии решения, у каждого из них разные цели сельскохозяйственной деятельности и разные средства для их достижения. Для каждого из них требуется и определенный тип сельскохозяйственной политики.

Проблема состоит в том, как относиться к каждому из типов сельского хозяйства на разных уровнях развития и при разных общественно-экономических и политических системах, в цели удовлетворения всей проблемы ускоренных изменений совершающихся теперь в сельском хозяйстве. В цели полной разработки этой проблемы нужно совершить несколько смелых обобщений в выборе типов.

Эти типы не должны обязательно представлять состояния или фазы в процессе развития. Они могут одновременно оказаться в одной и той же стране, а возможные и возвратные процессы при изменении одного типа в другой. Мы выделили следующие идеал-типы: сельское хозяйство самоодержания, рыночное сельское хозяйство, предпринимательское сельское хозяйство и договорное или плановое сельское хозяйство (которое ещё некоторые называют и научным). При определении этих типов мы считались с фактом что устарелое размельчение между денежным и естественным механизмом не сможет способствовать научному анализу и обеспечить ему достаточно сильное орудие и что для этой сложной работы нужно найти более искусный подход. Антропологи говорят о трех следующих механизмах в примитивной экономике: приподношение подарков, перераспределение и рыночный механизм. К этому мы ещё присоединим договорное и плановое сельское хозяйство которое быстро развивается под влиянием новых технологических перемен.

Что бы выдвинуть разницу между этими разными типами сельского хозяйства, как общий указатель мы употребили изменения в сельскохозяйственном населении в абсолютных и относительных цифрах. Этим способом, всю экономику некоторых стран мы разделили в два сектора: сельскохозяйственный и несельскохозяйственный. Данные о населении послужили нам орудием в наших анализах самого процесса изменения. Ни один раз мы не подумали что такой сложный феномен заключающийся в переменах в общем и сельскохозяйственном населении нельзя пояснить только одной причиной, которая смогла бы объяснить и определить типы перемен в сельском хозяйстве.

Новейшие анализы расходов и доходов, затем операционные исследования доказали что рыночный механизм не сможет ответить на все вопросы. Так как анализ доходов и расходов в новейшее время применяется во многих областях людской деятельности, нужно иметь в виду полезность некоторых систематизаций этих методов которые включили бы и те методы считающиеся до сих пор «нормальными методами».

Роль этих политических специалистов описана в смысле интенсивности их личной предпринимчивости и принятия риска и этим самым она отличается от роли специалистов, советников, докладчиков и арбитров. В этой работе заступает мнение что может быть лучшим орудием теории игры и то беря во внимание модель — ненулевую игру как инструмент — самый подходящий для этой задачи.